

A MAGYAR ÁLTALÁNOS POLGÁRI TÖRVÉNY- KÖNYV TERVEZETE ÉS A VAGYONTALANOK.

A tervezet kötelmi joga.

IV.

Minden törvény, vagy egyéb kormányhatalmi intézkedés, még akkor is, ha nem a gazdaságilag gyengébbek védelmét tűzi ki céljául, hanem minden társadalmi osztály érdekét egyformán akarja kielégíteni, célját csak úgy érheti el, ha az ember személyes javait hathatósabb védelemben részesíti, mint vagyoni érdekeit. Az uralkodó gazdasági rendszer magában túlhatalmassá teszi a vagyoni érdeket és csak fokozott törvényes oltalom gátolhatja meg a személyes javaknak teljes elnyomatását a vagyoni érdekek által. Ez volt a vezető szempont eddigi fejtegetéseinkben, mely igazságos, azaz minden társadalmi osztály érdekét egyformán gondozó, s így a köz fejlődésére legalkalmasabb törvényalkotás vezető elve is kell, hogy legyen.

E szempontból tekintve a tervezet kötelmi jogát, annak különösen két fejezete köti le figyelmünket: a bérleti szerződésről és a szolgálati szerződésről szóló fejezetek. S ámbár a kötelmi jognak még sok más intézkedése is bírálat alá kerülhetne e szempontból, tekintettel a rendelkezésre álló helyre, csak az említett két, szempontunkból legnagyobb fontosságú jogintézménnyel foglalkozhatunk.

Foglalkozunk mindenekelőtt a bérleti szerződéssel s ennek leggyakoribb, bennünket kizárólag érdeklő nemével, a lakásbérlettel.

Hiú ábránd volna azt hinni, hogy megfelelő jogszabályok alkotása által meg volna oldható a vagyontalanok lakáskérdése. Azt csak nagyszabású társadalmi és gazdasági politika oldhatja meg, melynek célja annak megakadályozása volna, hogy a köz áldozatai árán értékessé váló városi telkek

egyesek tulajdonába menjenek át, kik így munka nélkül élvezik a köz által teremtett s így csakis ezt megillető értéktöbbletet, továbbá annak keresztülvitele, hogy az egyesek tulajdonában levő ama városi telkek, melyek a város fejlődése folytán értékemelkedésnek néznek elébe, ez értékemelkedés beállta előtt a község által kisajátíthatók legyenek s végül egészséges, olcsó lakások előállítása az így nyert telkeken, a mely lakások olcsóságát, már a telekérték eleső kamatoztatása is biztosítja. Sajnos az ilyen politikának legelején sem vagyunk még.

Tehát nem a lakáskérdés megoldása lehet javaslataink célja, hanem csak annak megakadályozása, hogy a vagyontalan a lakástulajdonos által kiszípolyoztassék, drága pénzért egészségtelen lakást kapjon s hogy mindezt a lakásul szolgáló épület tulajdonosa minden hátránya nélkül megtehesse,

A tervezet szerint (1526. §.) a bérleti szerződés által a bérbeadó a bérlő irányában bizonyos dolog időleges használatának átengedésére, a bérlő viszont a bérbeadó irányában, a megállapított ellenérték — bér — fizetésére kötelezi magát. A bérbeadó csak arról köteles gondoskodni, hogy a lakást a bérlőnek átadja és az szerződésszerű használatra alkalmas legyen és maradjon (1527. §.). Ha azonban a bérlő a szerződés megkötésekor látta, hogy a lakás nem alkalmas a szerződésszerű használatra, vagy lemondott az e czímen emelhető kifogásokról (1534. §., 1536. §.), úgy tartozik a bérleti szerződést teljesíteni, kivéve, ha a lakás közegészség ellenes állapotban van (1537. §.).

Ha a lakás nem alkalmas a szerződésszerű használatra, a bérlő a bérbeadót felhívni tartozik, hogy helyezze ezt megfelelő véghatáridő alatt szerződésszerű állapotba s ha e határidő eredménytelenül eltelt a bérletet ott hagyhatja (1532. §., 1528. §.).

Lássuk, hogyan alakul az életben a vagyontalan lakásbérlete e szakaszok hatása alatt. A vagyontalanok lakáskeresés alkalmával rendszerint kényszerhelyzetben vannak. Gazdasági helyzetök hozza magával, hogy arra kell nézniök, hogy a kibérlendő lakás mennél olcsóbb legyen és mennél kevesebb idő teljen el lakáskereséssel. E kényszerhelyzetben az ellenszolgáltatáshoz képest túl magas bérért fognak lakásra alkalmatlan helyiségeket kibérelni, a melyek tulajdonosa elég óvatos lesz a tervezet 1534., 1535. és 1536. §§-aiban adott jogait szerződésileg biztosítani, úgy, hogy a bérlő nem élhet, a bérelt dolog hiányából eredő jogaival és kénytelen lesz meg nem felelő lakásért drága bért fizetni. Ha e lakás egészségellenes, vagy oly természetű,

hogy a bérlő munkaerejére csökkentő hatással bír, az egészségében és munkaerejében szenvedő bérlő a káráért nem kívánhat kártérítést.

Ezek megakadályozása végett mindenekelőtt kívánjuk az uszorabüntetések kiterjesztését a lakásbérleti szerződésre s ehhez képest azon háztulajdonosnak uszoravétség miatt leendő üldözését, a ki a bérlő szorult helyzetének kihasználásával lakást olyan áron ad bérbé, hogy az eset körülményeit tekintve, figyelemmel az illető község lakásviszonyaira és átlagos lakásbérére, feltűnő aránytalanság mutatkozik a bérbé adott lakás értéke és a kikötött bérösszeg között. Lakásuzsora esetén a bérlő bármikor hagyhassa ott a lakást és követelhesse annak az összegnek visszatérítését, mely a bíróilag megállapítandó lakásérték és a tényleg fizetett lakásbér közötti különbözetet képezi.

A bérlő semmiféle törvényben biztosított jogáról ne mondhasson le. E jogok megillessék azon esetre is, ha a bérbévetett lakás hiányait a szerződés kötésekor ismerte, de kényszerhelyzetében kénytelen volt a szerződést megkötni.

Törvényhatósági szabályrendeletekkel állapítandó meg ama lakás maximális kiterjedése, melyre az uszoraszabályok alkalmazhatók.

Ha a bérbéadó szándékosan, gondatlanul, vagy haszonlesésből olyan lakást ad bérbé, mely a dolog rendes folyása szerint a bérlő, vagy családtagjai egészségére, vagy munkaerejére ártalmas hatással volt, a bérlőnek vagyoni kártérítést köteles adni, melyet a bíróság vagyoni kár igazolása nélkül szabad mérlegelés alapján állapít meg. E kártérítési jogáról a bérlő nem mondhat le.

Ha a bérbéadó lakásuzsorát követett el, vagy szerződészerű használatra nem alkalmas helyiséget adott bérbé, köteles a bérlőnek hurczolkodási költségét, valamint azt a vagyoni kárt is megtéríteni, melyet a bérlő új lakás keresése és bérbése által szenvedett. Ezen jogáról sem mondhat le a bérlő.

Ezek volnának azok az intézkedések, melyek véleményünk szerint annyit lendítenének a vagyontalanok lakásviszonyain, a mennyit a mai jogrend keretében egyáltalában lehet elérni.

V.

Szempontunkból legfontosabb a munkabérszerződés, melyet a tervezet — a munkaadó uralkodó helyzetét e szerződés főkritériumának tekintve, — szolgálati szerződésnek nevez. E fejezet az, mely a nemzet többségének létfenntartási jogi alapja s így az egész tervezet legfontosabb része. Mégis rövid 25 §-ban van ez a matéria tárgyalva, míg más jogviszonyok, melyek fontossága megközelítőleg sem akkora, de melyek a vagyonos osztályok érdekei megóvását czélozzák, sokkal részletesebb szabályozást nyertek. Mi e jelenség oka, azt e fejtegetések során már néhányszor kiemeltük.

Bizonyos, hogy a szolgálati szerződés a tervezetnek törvénynyé válása után sem egyedül és kizárólag a tervezet intézkedései által lesz szabályozva, hanem az arra vonatkozólag alkotott külön törvények, mint a cselédtörvény, ipartörvény. mezei munkásokról szóló stb. törvény, azután is irányadók lesznek. Mily mértékben változtat ezeken a tervezet törvénynyé válása, azt az életbeléptető törvény tervezetének hiányában ma megmondani nem lehet, de bizonyos, hogy ez említett törvényeknek bennünket szempontunkból érdeklő határozatai körülbelül meg fognak maradni.

Az a szellem, mely az említett külön törvényeken átvonul és a tervezet rendelkezéseiben is ott lappang, az állítólag régmúlt, a jobbágyság megszüntetését megelőző időknél szelleme, mely némely alkotmányjogi és közigazgatási törvényünkben is elemntáris erővel kitör. E szellem főjellemvonását a munka és különösen a testi munka megvetésében véljük feltalálni. A megszünt úri joghatóság, nem ugyan a törvény szavaiban, de annak szellemében tovább él a munkaadó és munkás közötti viszonyban. A cseléd és szolga nincs »befogadva az alkotmány sáncaiba«, ha különben meg van is benne minden kellék, hogy választó lehessen, a törvény a becsületes testi munkát diffamálónak tekinti s a szolgát és cselédet megfosztja az országgyűlési, törvényhatósági és községi választói jogtól, épúgy, mint bizonyos büntettek elkövetőit.

Az »úri joghatóság« traditioit látjuk tovább élni cselédtörvényünkben és a legújabb aera annyira magasztalt munkástörvényeiben is. Csakis ez ósdi szellem tovább élése magyarázhatja azt, hogy egy magánjogi szerződés, melyet két, fictive egyenlő-jogú polgár köt egymással, az egyikre, a munkaadóra csak

magánjogi kihatással van, a másikat, a munkást egyéni szabadságában is korlátozza és abban fenyegeti. Alább majd részletes intézkedéseket fogunk idézni ez állításunk igazolására.

A szolgálati szerződés az egyedüli szerződés, melyre az állam annak megkötésekor és teljesítésekor befolyást gyakorol. Mi is az állam befolyását kívánjuk a gazdasági élet e felette fontos jelenségeibe, de nem oly irányban, mint milyenben az ma történik. A legtöbb szolgálati szerződés által a munkás teljes személyiségével alá lesz rendelve munkaadójának. A naponként 12—16 óra hosszút dolgozó munkás, kinek alig jut ideje, hogy egyék és aludjék, nem tekinthető szabad állampolgárnak. Még kevésbé tekinthető annak a cseléd, kinél egyáltalában nincs meghatározva a munkaidő és a végzendő munka mennyisége és minősége s ki így valósággal gazdájának rabszolgája. A mai korban pedig nem tűrhető, hogy oly szerződésbe, mely az egyik állampolgárt teljes személyiségével alá veti a másiknak, az állam ne avatkozzék bele s ne tegye felügyelete tárgyává e függőségi viszonyt. Mint mondtuk, az államhatalom e beavatkozása megvan a szolgálati szerződés terén, de nem oly irányban, mint azt elvárnók.

Az állam említett beavatkozása legnagyobb részt arra szorítkozik, hogy a munkaadó és munkás közötti függőségi viszonyt a munkásra nézve valóságos rabszolgaviszonnyá tegye s ezt különösen a cselédtörvényben láthatjuk. A munkásnak keresnie kell a munkaalkalmat és az állam behatása a szerződés megkötésénél arra szorítkozik, hogy a munkaadókat azon osztály érdekében, a melyhez tartoznak, kényszerítse, hogy csak azon munkással szerződjenek, kinek cseléd, vagy munkakönyve van, a ki tehát az állandó rendőri felügyeletet magára nézve elfogadta, akárcsak egy feltételeesen szabad lábra helyezett büntettes. Egyebekben a szerződéskötési szabadság fictiója uralkodik s a munkát kereső munkás szabadon, az állam behatása nélkül szerződik. Mihelyt a szerződést megkötötte, megszűnt szabad polgár lenni és állapota a hajdani röghöz kötött jobbágyéhoz lesz hasonló. Szerződési kötelezettségének teljesítésére hatóságilag lehet kényszeríteni, (1876. évi XIII. t.-cz. 24. §. 36. §. 1898. évi II. t.-cz. 37. §), annak megszegéseért büntetve lesz (1876. évi XIII. t.-cz. 25. §. 1898. évi II. t.-cz. 61. s köv. §§-ok); a munkaadót ellenben csak olyan szerződésszegés esetén lehet megbüntetni, a melyek határosak a büntetőtörvénykönyvben foglalt esetekkel és ekkor is többnyire pénzbírsággal sújtja őt a törvény, míg a szerződésszegő

munkásra többnyire a fogház vár. Gazda cselédjén nem követhet el becsületsértést (1876. évi XIII. t.-cz. 45. §.) s állandó joggyakorlatunk szerint a cseléden a gazda által ejtett könnyű testi sértés sem büntetendő, mert a gazda a cseléddel szemben házi fegyelemre jogosult. Rendőri szolgálatot is kénytelen a cseléd társaival szemben teljesíteni s ha nem fér gyomrába a denunciació, büntetés vár reá (1876. évi XIII. t.-cz. 39. §., 108. §.). A cseléd ingóságait a gazdának joga van lefoglalni s a községi előjáróság jelenlétében átkutatni; ha nem tetszik neki a cseléd valamely cselekedete, azt önkényűleg pénzbírsággal sújthatja. (1876. évi XIII. t.-cz. 44. §., 46. §.). Büntetendő az a mezőgazdasági munkás, ki részt vesz oly összejövetelen, melyen strike-ot beszélnek meg (1898. évi II. t.-cz. 65. §, *b* pont), vagy bárkicsoda, ki szerződészegő munkás részére, nehogy az éhen veszszen, adományt gyűjt (1898. évi II. t.-cz. 66. §.)

Nem szükséges felemlítenünk, hogy az őstermelőknek és iparosoknak jogukban áll összejönni s ott bármily tisztességtelen módról tanácskozni, melylyel termékeik árát a fogyasztók rovására emelhetik s hogy ily eljárás rendszerint a tömegárúk termelőinél fordul elő, kiknek legtöbb fogyasztója munkás; épúgy tehetik a termelők minden hátrány nélkül megbeszélés tárgyává a munkabérek miként leendő leszállítását. Becsületsértés, testi sértés miatt, minden állampolgár, ki nem cseléd, vádat emelhet. Felebarátját büntetendő cselekmény miatt feljelenteni senki sem köteles, egyedüli kivételével a felségsértés esetének. Házkutatás és bűnjelek lefoglalása büntetőeljárásunk értelmében rendszerint csak hosszú, előzetes procedúra után, bírósági személy által sok cautela alkalmazása mellett eszközölhető.

Az állam beavatkozása a szolgálati szerződésbe tehát csak azt eredményezi, hogy a cseléd, kinek alkotmányos jogai is el vannak kobozva, valóságos rabszolgája lesz gazdájának, kinek állapotához képest a volt jobbágyok állapota szabadságnak nevezhető. Ez állapot legjellemzőbb kifejezője a cseléd- vagy munkáskönyv, melybe minden munkaadó beleírja véleményét a munkásról, ki így valóságos proskribált egyén s kit mindenik munkaadó kedvezőtlen bizonyítvány kiállításával földönfutó csavargóvá tehet. Mit szólnának a munkáskönyvek védői, ha a munkások azt indítványoznák, hogy minden munkaadónak is legyen munkaadókönyve, melybe munkása beírja véleményét gazdája felől s ezt a könyvet a munkaadó minden munkásnak, kivel szolgálati szerződést kötni óhajt, felmutatni köteles? Vagy ha valaki azt

indítványozná, hogy minden kereskedő tartson könyvet, melybe mindenki, ki vele szerződéses viszonyban volt, beírja véleményét a kereskedő felől? A munkáskönyv csak akkor volna helyén, ha alkotmányunkban ki volna mondva, hogy minden vagyontalan alacsonyabb rendű állampolgár, ki a felsőbb rendű, vagyonos állampolgárnak alá van vetve és engedelmességgel tartozik. Az egyéni egyenlőség elvén álló államban munkáskönyvnek nincs helye.

A tervezet szerint (1600. §.) a szolgálati szerződés által az egyik fél (a munkavállaló) a másiknak háztartásában, gazdaságában vagy üzlete körében teljesítendő valamely szolgálatra, a másik fél (a munkaadó) a kikötött munkadíj fizetésére kötelezi magát. E meghatározás szerint a szolgálati szerződés miben sem különbözne akármely más szerződéstől, tegyük pl. a vételi szerződéstől. A vételi szerződéssel az eladó kötelezi magát, hogy az eladott dolgot a vevő tulajdonába fogja átadni, a vevő, hogy a megállapított vételért az eladónak meg fogja fizetni. Világos az eddigiek szerint is, hogy a tervezet meghatározása nem kielégítő. A munkás teljes személyiségével alá lesz vetve a munkaadónak, annak érdekében sokszor veszélyeztetni életét, testi épségét, munkaerejét, sőt becsületét is. A munkaadó a munkás említett személyes javaiért kell, hogy felelős legyen, a mint a tervezet sok esetben, bár nem kielégítő módon felelőssé is teszi. Így a szolgálati szerződésről szóló fejezet máris sokkal többet tartalmaz, mint a mennyit az elején álló meghatározás sejtetni enged. Oka ennek a körülménynek abban van, hogy a német polgári törvénykönyv első tervezetében a szolgálati szerződés részletes szabályozása sivárságban teljesen megfelelt a közölt meghatározásnak és midőn később, mint említők, a törvénykönyv végleges alakjában sok változott a munkások javára, azért a meghatározás megmaradt régi alakjában s ily alakjában került a német törvénykönyvből a mi tervezetünkbe.

A tervezet a munkaadót felelőssé teszi a munkást a munkaadó kötelesség mulasztása folytán életében, testi épségében és egészségében érhető balesetekért és a munkaadót ily esetben kártérítésre kötelezi s kizárja, hogy a munkaadó eme kötelezettségeitől szerződés által meneküljön (1609. §., 1611. §.) 1612. §.). Azonkívül platonice, minden következmény hozzáfűzése nélkül, kimondja a tervezet, hogy naponkint legalább annyi időt kell a munkavállalónak pihenésre engedni, a mennyi egészségének és munkaerejének fentartására szükséges (1610. §.).

a tervezetnek, ha nem tévedünk, egyetlen helye, mely az ember munkaerejét felemlíti. A mint látszik, valamit ad a tervezet a munkásoknak, de ez édes-kevés és korántsem elegendő annak megakadályozására, hogy a munkás a szolgálati szerződés által ne váljék a munkaadó rabszolgájává. A tőke és munka közötti harcz nagy problémái közül egyiket sem kísérli meg a tervezet megoldani, mintha azok nem is léteznének. Nem kielégítő azon esetek száma sem, melyekben a munkaadó kártérítéssel tartozik.

Kiinduló elvül elfogadandó, hogy a munkaadó köteles gondoskodni, hogy a szolgálati szerződés teljesítése által a munkás életében, testi épségében, egészségében, munkaerejében és becsületében sérelmet ne szenvedjen és ha ez mégis megtörténék, a munkaadó a bekövetkezett sérelemért vagyoniilag felelőssé teendő.

Így a tervezet 1606. §-a mindenekelőtt avval volna kibővítendő, hogy a munkaadó nemcsak mindazokat az intézkedéseket köteles megtenni, melyek a munkás életének, testi épségének és egészségének megóvására szükséges, hanem a munkás munkaereje és becsülete, illetőleg erkölcsisége megóvására szükséges intézkedéseket is köteles megtenni. A becsület és erkölcsiség védelme alatt oly intézkedések megtételét értem, melyek a férfi és nőmunkások elkülönítését czélozzák oly alkalommal, midőn az együttlét a nemi élet tisztaságára veszélylyel jár.

A munkásokat munkaközben érő balesetek nagy része nem annyira az óvintézkedések hiányából, mint inkább a munkás kimerüléséből származik. Az ily módon származó balesetekről nem emlékszik meg a tervezet, mert az 1610. §-nak semmiféle gyakorlati értékkel nem bíró kijelentése tekintetbe nem jöhet. Felelőssé kell tehát a munkaadót azért a balesetért is tenni, mely a munkást kimerülése folytán éri s jogvédelmül felállítani, hogy a munkaadó felelős minden a munkást a munkahelyen érő balesetért, valamint a szerződés tartama alatt érő betegségért, ha nem bizonyítja be, hogy a munkás szándékosan okozta a balesetet, vagy hogy a betegség nem a munkaadó hibájából eredt.

Ezzel az intézkedéssel kapcsolatban kellene a polgári törvénykönyvben munkaidő-maximumot megállapítani, melynek férfiakra és nőkre, felnőttekre és serdülőkre (a korhatár megjelölésével) különbözően kellene megállapítva lenni s melybe a pihenésre és étkezésre rendelt idők beszámítandók, a mely idők

szintén pontosan volnának meghatározandók. Meg volna határozandó azon kor minimuma, melyben szolgálati-szerződés munkás-minőségben köthető. A munkaidő maximum leszállítására, valamint a kor-minimum emelésére bizonyos üzemekben a vég-rehajtó-hatalom felhatalmazandó.

Gondoskodni kellene, a mennyiben polgári törvénykönyvben erről gondoskodni lehet, a munkás oly minimalis jövedelméről a mennyi a munkás megélhetésére és oly táplálására elegendő, mely a munkaerő fenntartására szükséges. Ennek elérhetése végett kimondandó volna, hogy a munkaadók oly megállapodásai, melyek a munkadíjak leszállítását czélozzák érvénytelenek s ily megállapodásokat uzsorának kellene tekinteni. Ép így uzsorának kellene tekinteni oly alacsony munkabér kikötését mely a teljesített munka értékéhez feltűnő aránytalanságban áll., ha a munkás a szerződés kötésekör nem volt is szorult helyzetben és ily munkadíjzulsora esetén a munkaadót a bíróilag megállapítandó munkadíjtöbblet utólagos megfizetésére kellene kötelezni.

Ha a szolgálati szerződés szerint a munkadíj egészben, vagy részben lakásban, ételmezésben és ruhákban szolgáltatandó ki, a lakásnak, valamint az ételmezésnek és a ruházatnak olyanoknak kell lenni, hogy a munkás életére, egészségére, munkaerejére és erkölcsiségére ne legyen káros hatással és az ily esetben beálló kárért a munkaadó vagyoniilag felelőssé teendő. A munkaadó felelőssége minden esetre olyképp állapítandó meg, hogy az alól csak az esetben menekülhet, ha a munkás hibáját bizonyítja be, mely a kárt okozta.

Természetesen kimondandó volna az is, hogy a munkás semminemű, őt a törvénynél fogva megillető igényről le nem mondhat.

A munkaadó gondosságának mértékét felállítani a felelősségéről szóló vélelmek mellett felesleges. Ama felállított vélelem mellett, hogy a munkaadó felelős minden a munkást bármely személyes javában ért hátrányért, ha csak nem bizonyítja be,, hogy a hátrány a munkás hibája folytán állt be, elérhetjük,, hogy a munkaadó felelős lesz azon hátrányokért is, melyeket a munkásnak haszonlesés folytán okozott; nyilatkozott legyen ezen haszonlesés akár a munkás munkaerejének kizsárolásában erejéhez mért túlnehéz munka végeztetése által, akár a munkaidő-maximum áthágásában, vagy a pihenésre szánt idő megrövidítésében, vagy végül óvintézkedések elmulasztásában, vagy meg nem felelő lakás, vagy ételmezés kiszolgáltatásában.

A kártérítés mértékének megállapításánál nem volna követelendő kár kimutatása, hanem az a bíróság által szabad mérlegelés alapján volna akként megállapítandó, hogy az egészségében, vagy munkaerejében hátrányt szenvedett munkás megélhetése biztosíttassék, az egyébként sérelmet szenvedett munkás pedig megfelelő összeg megítélése által némileg recompensatiót nyerjen.

A polgári törvénykönyvbe ekként felveendő intézkedések azonban nem elegendők a munkásosztály érdekeinek kielégítésére, ha azokat harmonikusan ki nem egészíti az állam közgazgatási tevékenysége. A munkásvédelem nagy tere a közgazgatásnak van fentartva. Itt határozandók meg az egyes üzemekre vonatkozó óvintézkedések; a munkarendek megállapítása az üzem természete szerint, fiatal és nőmunkások eltiltása bizonyos üzemektől, hygienikus intézkedések (átöltöző- és mosdóhelyiségek) az üzem természete szerint, munkásbiztosítás stb. mindez a közigazgatás feladata. A munkás személyes javainak ily védelme az egyik oldalon a munkaadó fokozott vagyoni felelőssége, a másik oldalon oly kedvezővé tenné a vagyontalanok helyzetét, a mily kedvező az a inai társadalmi rend keretében egyáltalán lehetséges.

De végzetes hiba volna, a mint az másutt is és nálunk majdnem kizárólag történik, a munkásvédelmet az ipari munkásokra korlátozni. Kiterjesztendő az az őstermelési üzemekben foglalkozkodó munkásokra is és különösen a munkások leglekötöttebb osztályára: a cselédekre. A vasárnapi munkaszünet, munkaidőmaximum oly fogalmak, melyek a cselédek viszonyaiban úgyszólván ismeretlenek és melyek ide is kiterjesztendők.

Így rátértünk volna a mai munkások legnyomorultabb] aira: a cselédekre, Ez az a munkásosztály, melynek munkaideje legtöbbszörre naponként 24 óra, mert éjjel-nappal gazdája rendelkezésére kell a cselédnek állania. Sok cselédnek alig akad itt-ott egy szabad órája, midőn ráér saját ügyénél foglalkozni. Cselédtörvényünk valóságos antediluvialis intézkedései, melyek szerint az a cseléd büntethető, ki gazdája engedelmével nélkül kimegy, vagy látogatást fogad (1876. évi XIII. t.-cz. 42. §., 43. §., 108. §.), meg nem állhatnak. A cseléd részére is naponkint, bizonyos időt kell statuálni étkezésre, pihenésre és alvásra. Rövid időközökben egy-egy fél szabad napot kell részére törvényileg biztosítani, melyen gazdája engedelmével nélkül is eltávozhatik s melyet magánügyei intézésére használhat fel.

A cselédekkel való ily emberséges bánásmód sokkal többet tenne az u. n. cselédmiseria orvoslására, mint bármely rendőri intézkedés. Természetes, hogy ugyanezeket a szabadságokat kellene azoknak a munkásoknak is biztosítani, kik a nélkül, hogy cselédek volnának, a munkaadóval közös háztartásban élnek. Hogy a munkás most említett jogairól se mondhasson le szerződésileg, azt természetesen szintén ki kellene mondani.

Szóval sem említi a tervezet azt a kötelességösszeütközést, mely akkor keletkezik, ha szülők szegődnek el cselédnek. A tervezet (271. §.) kötelességévé teszi a szülőknek, hogy gyermekeiknek gondját viseljék, azokra felügyeljenek és azokat neveljék. A tervezetnek a szolgálati szerződésről szóló fejezete nem is említi, hogy a munkás szülő miként gyakorolja e kötelességét és még kevésbé teszi azt a cseléd törvény, melynek keretében még nagyobb szükség volna ily intézkedésre.

A mai társadalmi viszonyok között alig lehet arra gondolni, hogy a kötelességek e hatalmas összeütközése megoldást nyerjen. A szülőt a munkavállalástól eltiltani nem lehet, mert ezzel koldulásra volna kényszerítve. Alig marad más teendő, minthogy az állam vegye gondoskodása alá a cselédek gyermekeit, kiknek legtöbbje a szülői felügyelet híján züllésnek indul. E szomorú állapot egyik legkirívóbb jellege mai társadalmi és jogrendünk igazságtalanságának. Ma még csak arról álmodhatunk, hogy egy távol boldogabb jövő valamikor oly rettegéssel fog e szörnyűségekről tudomást venni, mint mily szörnyűséggel értesülünk mi a fekete rabszolgák sorsáról.

Nem szól a tervezet a munkaadó fegyelmi hatalmáról sem, melyet az rendesen a szolgálati szerződés megkötésekor kifejezetten, vagy hallgatag fentart magának. Így áll elő az a furcsa jelenség, hogy két állítólag a törvény egyenlő oltalma alatt álló szerződő fél között az egyik saját ügyében bíraskodik, pénzbüntetéssel és bérlevonással sújtja a másikat. A cseléd törvény kifejezetten felhatalmazza a gazdát, hogy a cselédet bérlevonásokkal büntethesse. Ez állapot metsző gúny a jogászok azon hirdetett tételére, hogy senkisésem lehet saját ügyében bíró.

Jogosultságát a munkaadó fegyelmi hatalmának hiába keresnök. Psychikai motívuma a hűbéri felfogás tovább élése, mely megengedi, hogy az úr maga legyen bíró, ha szolgálójával pere akad. Ha a munkaadó nincs megelégedve a munkás tevékenységével, felbonthatja a szerződést és a munkást elbocsájt-

hatja, de bíróvá tenni saját ügyében nem szabad, époly kevésbé, mint a munkás nem tehető bíróvá a munkaadó felett.

A tervezet az eddigi homályos állapotot u. l. továbbra is fenn akarja tartani, mi csak a vagyonos osztályoknak van érdekében. A szerződési szabadság elvéből kifolyólag a munkaadó a jövőben is biztosíthat magának fegyelmi jogot a munkás felett, vagy kifejezetten, vagy hallgatag azáltal, hogy a munkás szerződése által alá lesz vetve a munkaadó által megállapított munkarendnek. Ha a tervezet ezen az állapoton változtatni nem akart, legalább a fegyelmi eljárás külalakját és az alkalmazható fegyelmi büntetéseket kellett volna megállapítania. Ennek elmulasztása által mindent a szabad szerződésre bízott és hogy ez sohasem eredményezi a munkás érdekének jogosult oltalmát, tudjuk. Leghelyesebb volna annak kimondása, hogy a munkaadót nem illeti meg a fegyelemi jog a munkás felett s ilyennek a munkás szerződésileg sem veheti alá magát.

Röviden összefoglalva az eddigieket a következőkben formulázhatjuk kívánásainkat:

1. A cseléd- és munkás-könyvek, valamint egyéb munkás-igazolványok mellőzendők.

2. A munkásnak törvényileg védett javai, melyekért a munkaadó felelősséggel tartozik: a munkás élete, testi épsége, egészsége, munkaereje és becsülete.

3. Az említett javak megóvása által megállapított korlátok között használhatja csak a munkaadó munkásai munkaerejét és köteles ezek védelmére minden óvóintézkedést megtenni. Így tehát a munkást különösen csak a törvényileg megengedett időn belül foglalkoztathatja; ha a munkásnak lakást, eledelt és ruházatot ad a munkadíj fejében, ezeket oly módon tartozik szolgáltatni hogy a munkásnak említett személyes javai megóvassanak.

4. A munkaadóval közös háztartásban élő munkásnak megfelelő szabad idő engedendő saját ügyei intézésére.

5. Fegyelmi jog nem illeti a munkaadót a munkás felett.

6. A munkaadó vagyoniilag felelős a munkást a munka helyén személyes javaiban ért sérelemért, vagy a szolgálati szerződés tartama alatt valamint annak megszűnte után bizonyos meghatározandó időn belül, egészségében, vagy munkaerejében ért sérelemért, ha nem bizonyítja, hogy a sérelem a munkás hibájából eredt. A vagyoni elégtétel mértékét a bíróság valóságos kár igazolása nélkül szabad mérlegelés alapján állapítja meg.

7. A felsorolt rendelkezésekkel ellenkező megállapodás nem érvényes.

Ezzel elmondtuk volna mindazt, mit a kötelmi jog terén a vagyontalanok érdekében legszükségesebbnek tartunk. Számos más rendelkezést is találhatunk ott, mely, mint említettük, szempontunkból szintén kifogásolandó; itt arra szorítkoztunk, hogy minden mellékes elhagyásával, s a vagyontalanok existenciájának alapját képező intézményekkel foglalkozzunk. Jól tudjuk, hogy tőkéletest nem nyújtottunk; tehetségünk gyenge, a tér nagy és mentségünkül szolgáljon: in magnis et voluisse sat.

Ötödik rész.

A tervezet öröklési joga.

Az öröklési jog arisztokratikus intézmény. Említettük már, hogy a vagyontalanokra alig bír fontossággal és a vagyonosok közül is csak kevesek érdekét érinti. A vagyontalanokra az öröklési jog csak annyiban hat ki, hogy mennyiben van akként alkotva, hogy a vagyon egyesítését egyesek kezében előmozdítja és ezáltal a vagyontalanok számát szaporítja, mi természetesen az az életstandardjának leszorításával jár.

Alapjában az öröklési jog a magántulajdonnak az egyén életén túl való fentartását jelenti. A míg a magántulajdon, mint jogi alapintézmény fenntartatik, az öröklési jog szükségszerűen fennmarad. A két intézmény sorsa össze van kötve s így szempontunkból az öröklési jog oly szabályozása kívánatos, mely az öröklés arisztokratikus tendenciáját lehetőleg mérsékli, egyrészt azáltal, hogy az átháramlandó vagyon mennél több egyén kezébe való szétosztását előmozdítja, másrészt azáltal, hogy az átháramlásnak szűk határokat szab és az így uratlanná vált vagyonokat a socialis ellentétek enyhítésére fordítja.

Az öröklési jog arisztokratikus tendenciája legjobban az öröklés oly szabályozásánál mutatkozik, melynél az örökhagyó által hátrahagyott vagyon egyetlen örökös kezébe megy át, függetlenül az örökhagyó akaratától és a többi gyermek a vagyontalanok tömegét szaporítja. Nálunk ezen rendszer példája a hitbizományi intézmény, a mely céltudatos földbirtokos arisztokratia eszköze s melynek hátrányait a közre, a latifundiумok felemlítésénél érintettük. Minden arisztokratia, mivel kiváltságos helyzetét a törvényhozás kedvezményének köszönheti és jól tudja, hogy kiváltságos helyzetét csak akkor bírja megtar-

tani, ha érdektársai vannak a társadalom minden rétegében, iparkodni fog, hogy kiváltságos helyzetének alapelveit kiterjeszse a társadalom minden rétegére. Ez a megkötött parasztbirtokok rendszeréhez és az ipar terén a czéhrendszerhez vezet. Az ezen elvek szerint alakult társadalom minden rétegében ott lesz néhány kiváltságos, ki földi javakban dúskálkodik és velők szemben a kitagadottak óriási tömege, mely halálos ellensége a kiváltságosoknak s melynek helyzete javulására való minden reményét a törvény elkobozta. Ez azon állapot, mely okvetlenül véres forradalmakhoz vezet és erőszakos átalakulások és chaotikus állapotok kiindulása. Ilyenekre vezető politikát helyeselni nem lehet és ezért követelnünk kell a hitbizományi intézmény megszüntetését és erővel kell harcolnunk minden áramlat ellen, mely ezen intézmény alapelveit tovább akarja kiterjeszteni.

Az öröklési jog más alakulata a hagyatéknak felosztása az örökhagyónak a törvény által meghatározott rokonai között, a melyen az örökhagyó végrendelet által sem változtathat.

Végül találkozunk a végrendelezési szabadság rendszerével, melynél a hagyatékok átszállása pusztán az örökhagyó végakaratától függ.

A tervezetben a két utóbbi rendszer keverékét véljük feltalálhatni, míg az arisztokratia hitbizományi intézménye valószínűleg külön törvény tárgyát fogja képezni.

A tervezet szabadságára engedi az örökhagyónak, hogy maga jelölje ki örökösét, ha az nem történik, a törvény jelöli ki az örökösöt. Azonban az örökhagyó végrendelezési joga korlátozva van annyiban, hogy bizonyos törvényes örökösöket nem zárhat ki egészen. Ezen örökösök az örökhagyó ivadékai, kik végrendelet ellenére is követelhetik törvényi örökrészük felét; épily joguk van, a mennyiben végrendelet hiányában örökösök volnának, az örökhagyó szüleinek (1953. §., 1955. §.); míg a házastárs köteles része csak a hagyatékok felének haszonélvezetében áll. (1954. §.)

Végrendelet hiányában a tervezet örökösökül jelöli ki az örökhagyó ivadékait, ezek hiányában elődjait és elődjei ivadékait a harmadik fokig, egészen a szépszülökgig (1804—1809. § §-ok) A tervezet emez intézkedésében haladást látunk a mai joggal szemben, mely az örökhagyó rokonságát akármily távol fokon teszi örökössé.

Ha szépszülöi ivadék sincs, örökös az államkincstár, mely

az örökség értékét szegényügyi, kórházi és iskolai alapítványokra fordítja. (1810. §.)

Szempontunk a földi javak egyenletesebb megosztása lévén, az öröklési jog terén teendő indítványainknak is csak ez lehet célja.

Ennek elérése végett korlátozandónak tartjuk a végrendelezési szabadságot arra, hogy csak oly örökhagyó végrendeleshessenek, kinek törvényes örökösei vannak és evvel kapcsolatban minden törvényes örökösnek köteles részhez való jogot adnánk. Törvényes örökös híjában azért nem adnók meg a végrendelezési jogot, mert igazságtalannak tartjuk, hogy a köznek jutandó vagyon az örökhagyó akaratából egyes tulajdonába jusson, ki azt semmiképen ki nem érdemelte.

Korlátozandónak tartjuk másodszer a törvényes örökösök kijelölését a szülőkig és ezek ivadékaig, legfeljebb a nagyszülői ivadékokig. Kétségtelen, hogy a mai jogrendben a törvényes örökösödés alapelve nem a vérségi kötelék, (mert ha ez volna az, akkor a házasságon kívül született gyermeknek is volna törvényes örökjoga természetes atyja után), hanem a családi összetartozandóság. A mai forgalom jelében álló időkben a családi összetartozandóság érzete nagyon lazult. A modern élet szétforgatja a testvéreket és unokatestvérek már igen gyakran nem is ismerik egymást. Kivételt csak az arisztokratia képez, melynél a családi összetartozandóság érzete ma is igen élénk, de általános törvénykönyv alkotásával a nemzet többségének állapotát kell alapul venni. Ez a törvényes örökösödés oly megszorítását indokolja, mint fentebb előadtuk.

A törvényes örökösödés ily korlátozásával nagyon szaporodnék természetesen azon hagyatékok száma és értéke, melyekre törvényes örökösnek nincs igénye. Ezekre örökösökül nem az államkincstárt véljük megtenni, mint azt a tervezet teszi, hanem a vagyontalanok javára szolgáló intézményeket, melyek némelyikének javára a tervezet szerint a kincstár is fordítja az ily örökséget a nélkül, hogy a tervezet az örökség ily alkalmazását biztosítaná.

Az örökhagyó után maradt vagyon legtöbbször a munkanélküli jövedelemnek egy vagy több nemzedéken keresztül történt összehalmozódásából ered, csak igazságos, hogy e vagyon előállítóinak utódjai javára fordíttassék. Eképpen örökösökül az ily hagyatékokban nem a kincstárt, hanem a munkás-

betegségélyező és biztosító intézeteket, valamint a tervezetben felemlített intézeteket véljük kimondandóknak, melyeknek érdekében és képviselőjében kellene az államhatalomnak eljárnia.

Ezekkel elértünk volna fejtegetéseink végére. Talán sikerült kimutatnunk, hogy igaz amaz állításunk, hogy a mai magánjog ethikai felfogása még mindig ugyanaz, mint a római jogé. Ha tekintetbe vesszük, hogy állami és társadalmi alakulásaink mennyire különböznek az ókoriaktól, be kell látnunk, hogy magánjogunknak is változnia kell. Midőn az alkotmányok mindenütt hirdetik, hogy minden állampolgár egyenlő, midőn az általános tankötelezettség a műveltség lehetőleg egyenletes megosztásáról gondoskodik, az általános katonai kötelezettség minden állampolgártól egyenlő áldozatot kíván, midőn a legtöbb európai államban az általános szavazati jog minden polgárt a souverainitásban részesít s nálunk is csak idő kérdése a választói jog kiterjesztése: a magánjogot is az idők szellemének megfelelőleg kell átalakítani s az egyenlőtlenség eme hatalmas bástyáját át kell alakítani az egyenlőség tényezőjévé.

Politikai jogokért való harcz nem biztosítja a megélést, külön munkástörvények sem igen fognak eredményre vezetni, míg a mindennapi igazságszolgáltatásban a vagyontalan mindig elkeseredve fogja tapasztalni, hogy neki kevesebb joga van, mint a vagyonosnak. Csak az általános magánjog megfelelő átalakítása vezethet közelebb egy lépéssel a socialis igazság dicső eszméjének megvalósítása felé.

Dr. Frank Miksa.